

Περίληψη - Summary

Χιώτη Λαμπρινή: «Η επιδρομή των Ερούλων στην Αθήνα (267 μ.Χ.). Συμβολή στη μελέτη των επιπτώσεων της επιδρομής και της ανασυγκρότησης της πόλης έως τα τέλη του 4^{ου} αιώνα»

Η διδακτορική αυτή διατριβή επικεντρώνεται στην επιδρομή των Ερούλων στην Αθήνα το 267 μ.Χ. Για μεγάλο διάστημα επικρατούσε η άποψη ότι η επιδρομή υπήρξε καταστροφική και ότι διέκοψε τη ζωή της πόλης για ενάμιση περίπου αιώνα, έως τα τέλη του 4^{ου} αι., άποψη που έχει αμφισβητηθεί. Σκοπός αυτής της διατριβής είναι να εξεταστούν οι επιπτώσεις της επιδρομής στη ζωή της πόλης με βάση τα αρχαιολογικά δεδομένα, κυρίως τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, που χρονολογούνται από το 267 έως τα τέλη του 4^{ου} αι. Τα δεδομένα αυτά έχουν έρθει στο φως τόσο εντός, όσο και εκτός του εξωτερικού περιβάλλου. Επιπλέον, για να διαπιστωθούν οι μεταλλάξεις της πόλης μετά το 267, εξετάστηκαν και προγενέστερα κατάλοιπα, χρονολογούμενα από το 86 π.Χ. έως το 267. Το σύνολο των καταγραφών των καταλοίπων, ταξινομημένων ανά χρονολόγηση και χρήση, ανήλθε σε 1.404. Τα κατάλοιπα προβάλλονται επίσης σε θεματικούς χάρτες στον Τόμο Γ.

Καταγράφοντας τα στρώματα καταστροφής που χρονολογούνται στον ύστερο 3^ο αι., διαπιστώνεται ότι κατά την επιδρομή επλήγησαν περισσότερο τα τμήματα της πόλης στα δυτικά και νότια της Ακρόπολης· ο Κεραμεικός, η Αρχαία Αγορά, η λεγόμενη βιοτεχνική περιοχή, η οικιστική περιοχή στα νότια της Ακρόπολης έχουν δώσει ενδείξεις και στρώματα καταστροφής. Πιθανώς επλήγη, ακόμη, η Ακρόπολη και η περιοχή στα βόρεια αυτής: το Ερεχθείο, η Ρωμαϊκή Αγορά και η Βιβλιοθήκη του Αδριανού. Επίσης, είναι πιθανότερο ο Παρθενώνας να πυρπολήθηκε κατά την επιδρομή των Ερούλων παρά κατά την επιδρομή του Αλαρίχου. Αντιθέτως, τμήματα της πόλης στα βόρεια και νοτιοδυτικά έμειναν ανέπαφα από τους Έρουλους. Διαπιστώνεται ότι επλήγησαν τόσο δημόσια, όσο και ιδιωτικά κτήρια, ιστάμενα σε κεντρικούς οδικούς άξονες.

Τα κατάλοιπα μαρτυρούν ότι η επιδρομή δε διέκοψε τη ζωή της πόλης. Οικοδομική δραστηριότητα διαπιστώνεται κατά τον ύστερο 3^ο αι., δηλ. άμεσα μετά το 267. Ένα νέο τείχος, το λεγόμενο Υστερορρωμαϊκό, κατασκευάστηκε γύρω από την Ακρόπολη περιβάλλοντας ένα μικρό μόνο τμήμα της παλαιότερα οχυρωμένης πόλης. Για τη χρονολόγηση του τείχους δεν υπάρχει ομοφωνία, αλλά σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα η κατασκευή του δεν μπορεί να είναι προγενέστερη από τα μέσα του 3^{ου} αι. και μεταγενέστερη από το β' μισό του 4^{ου}. Αντίστοιχα, εργαστηριακή δραστηριότητα υπήρξε κατά τον ύστερο 3^ο αι.· κεραμικά και μεταλλουργικά εργαστήρια λειτούργησαν στο δυτικό και βόρειο τμήμα της πόλης, κυρίως στον Έσω Κεραμεικό, στη Νότια πλατεία της Αρχαίας Αγοράς και εκτός των Αχαρνικών πυλών. Η οικοδομική και εργαστηριακή δραστηριότητα συνεχίστηκε μέσα στον 4^ο αι. Εντός του Υστερορρωμαϊκού τείχους η Βιβλιοθήκη του Αδριανού ήταν σε χρήση κατά τον ύστερο 4^ο αι. Τα αρχαιολογικά δεδομένα, όμως, δεν

επιβεβαιώνουν την παλιά άποψη ότι το διοικητικό και εμπορικό κέντρο της πόλης μεταφέρθηκε μετά την επιδρομή των Ερούλων στον χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς και της Βιβλιοθήκης του Αδριανού.

Διαπιστώνεται ότι το κέντρο βάρους της μεθερούλειας πόλης μεταφέρθηκε από τα δυτικά προς τα ανατολικά - δυστυχώς δεν μπορεί να γίνει λόγος για διοικητικό κέντρο. Μεγάλα πολυτελή συγκροτήματα έχουν αποκαλυφθεί στην περιοχή του Εθνικού Κήπου, εντός και εκτός του λεγόμενου Βαλεριανείου τείχους· ειδικότερα, λουτρικά συγκροτήματα κατασκευάστηκαν στον άξονα της σημερινής Λ. Αμαλίας. Η κατοίκηση, ήδη από τους ρωμαϊκούς χρόνους, στην περιοχή του σημερινού Μετς στα νοτιοανατολικά της πόλης συνεχίστηκε, ενώ τα μεγαλύτερα νεκροταφεία αναπτύχθηκαν στα ανατολικά της πόλης. Αντίθετα, η Αρχαία Αγορά, το παλιό διοικητικό κέντρο, έμεινε ανοχύρωτη. Η επιδρομή των Ερούλων, λοιπόν, μπορεί να θεωρηθεί ως ορόσημο για την ιστορία της πόλης, παρόλο που ο αντίκτυπός της φαίνεται ότι συχνά έχει υπερεκτιμηθεί. Με την καταστροφή δημόσιων κτηρίων, μνημείων του ένδοξου αθηναϊκού παρελθόντος, επιταχύνθηκαν οι μεταλλάξεις του ιστού της πόλης, αντίστοιχες με αυτές που εκδηλώθηκαν και σε άλλες πόλεις του ελλαδικού χώρου κατά το διάστημα από τον 4^ο έως τον 6^ο αι.

Λιγότερα σαφή είναι τα αρχαιολογικά δεδομένα για την επιδρομή των Βησιγόθων υπό τον Αλάριχο που τοποθετείται το 396 μ.Χ. Ενδείξεις καταστροφής μπορούν να εντοπιστούν στο δυτικό τμήμα της Αρχαίας Αγοράς, ενδεχομένως και στην περιοχή του Κεραμεικού, δεν μπορεί, όμως, να επιβεβαιωθεί εάν οι Βησιγόθοι προχώρησαν εντός του Υστερορρομαϊκού τείχους. Διαπιστώνεται ότι οι εισβολείς έπληξαν εξίσου δημόσια και ιδιωτικά κτήρια που συνάντησαν κατά τη διαδρομή τους μέσα στην πόλη. Το υποτιθέμενο, λοιπόν, θρησκευτικό τους κίνητρο δεν επιβεβαιώνεται.

Chiotti Lamprini: «The Herulian invasion in Athens (267 A.D.). Contribution to the study of the invasion's implications and the city's reconstitution until the end of the 4th century».

This dissertation focuses on the invasion of Heruli in Athens in 267 A.D. For a long time, it was thought that the event had been catastrophic, interrupting the city's life for nearly a century and a half, i.e. until the end of the 4th century; this view has been questioned. The scope of this dissertation is to examine the sack's impact on the city's life, based on the archaeological evidence, mainly architectural remains, dating from 267 till the end of the 4th century. This evidence was brought to light both intra and extra muros. Moreover, to trace the city's transformations during the post-herulian times, earlier remains dating from 86 B.C. until 267 A.D. were also examined. So, the catalogued remains classified by date and function amounted to a total of 1.404. They are also projected on maps in volume C.

By evaluating the catalogued destruction fillings dating to the late 3rd century, it is concluded that the parts to the west and to the south of the

Acropolis suffered the most during the Herulian invasion; the Kerameikos, the Athenian Agora, the industrial district, the residential district to the south of the Acropolis have given such evidence. Possibly the Acropolis and the area to the north of it also suffered: The Erechtheio, the Roman Agora and the Library of Hadrian. Also, it seems most likely that the Parthenon was damaged during the Herulian sack rather than the Visigoths' invasion. On the contrary, parts of the city to the north and southwest were left intact by the Heruli. It seems that both public and private buildings, standing on main routes, suffered.

The post-herulian remains indicate that the sack didn't interrupt the city's life. Building activity is indicated in the late 3rd century, soon after 267 A.D. A new wall, the so-called Post-herulian, was constructed around the Acropolis fortifying only a small portion of the previously walled city. Its date has been debated, but according to the archaeological evidence its construction cannot be earlier than the middle of 3rd century and later than the second half of the 4th century. Furthermore, industrial activity was established in the late 3rd century; potters and metalworkers were installed at the western and northern parts of the city, mainly in Kerameikos - inside the wall, in the South Square of the Ancient Agora and outside the Acharnian Gate. Both building and industrial activity went on into the 4th century. Inside the reduced wall the Library of Hadrian was in use in the late 4th century. Nonetheless the archaeological evidence doesn't confirm the old view that after the Herulian sack the city's administrative and commercial center was established in the Roman Agora and the Library of Hadrian.

It is concluded that the center of post-herulian Athens was shifted from the west to the east - though it cannot be defined as the administrative city center. Large building complexes have been excavated in the area of the National Garden both inside and outside the so-called Valerian wall; in particular baths were constructed on the modern Amalias avenue. The roman district of modern Mets to the southeast continued to be inhabited, while the larger cemeteries extended in the east part of the city. On the contrary, the Ancient Agora, the old city center, was left unfortified. The Herulian sack can be considered as a turning point in the city's history, although its impact seems to have been often overestimated. Following the destruction of public buildings, reminiscent of the glorious Athenian past, transformations of the urban fabric were activated, such as those experienced by other Greek cities from the 4th to the 6th century.

Less clear is the archaeological evidence on the Visigoths' invasion under Alaric which is dated to 396 A.D. Destruction evidence can be traced in the western part of the Ancient Agora, possibly in the area of Kerameikos too, but it cannot be confirmed whether the Visigoths invaded the area inside the Post-Herulian wall. It seems that the invaders destroyed both public and private buildings that they encountered on their way into the city. So, their presumed religious motive cannot be confirmed.